

GELENEKSEL ERZURUM EVLERİNDE KİTABELER

INSCRIPTIONS IN TRADITIONAL ERZURUM HOUSES

Zerrin KÖŞKLÜ*

Muhammet Lütfü KINDİĞİLİ**

ÖZ

Bu çalışma Anadolu konut mimarisinde plan, mimari ve süsleme özellikleri ile dikkat çeken Erzurum evlerinin kitabeleri üzerine odaklanmıştır. Erzurum evlerinde tespit edilen kitabeler XVIII. –XX. yüzyıllara aittir. Çalışmada 65 evin kitabesi incelenmiş, bu kitabeler konum, istif-form, metin içeriği, hat, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Kitabelerde dikdörtgen (kare) çerçeveli ya da kartuş şeklinde, damla, nar, armudi ve ibrik formulu örnekler tespit edilmiştir. İncelenen 65 kitabeden 37 örnekte “Mâşâallâh” ibaresine yer verilmiştir. Yanı sıra aynı formlarda tekil uygulamalarla diğer metin içeriklerine de rastlanmıştır. Erzurum evleri kitabelerinde ana malzeme taş olup, içeride ahşap üzerine işlenmiş örnekler de mevcuttur. Kitabelerde istifi yazılarıyla birlikte palmet, çiçek, dal ve yaprak motifleri, ay-yıldız, hilal motifleri ile S kıvrımları ve yelpazelerle oluşturulan süslemeler kompoze edilmiştir. Erzurum evi kitabeleri yapıldıkları dönemin tarihi belge niteliği, nazar ve nazara karşı korunma inancı ile verdiği mesaj ve bu mesajın farklı istif çeşitliliği ve diğer bezemesel ayrıntılarıyla korunması gereken önemli değerlerimizdir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sanatları, Kitabe, Erzurum, Geleneksel Konut Mimarisini, Geleneksel Ev

ABSTRACT

This study focuses on the inscriptions of Erzurum houses, which attract attention with their plan, architectural and ornamental features in Anatolian residential architecture. The inscriptions of 65 houses were analyzed and these inscriptions were evaluated in terms of location, stacking-form, textual content, calligraphy, material-technique and ornamentation. The order of date was considered in the ranking of the houses, and the inscriptions were composed of examples that have survived to the present day, those that have not survived to the present day, but which were previously in our archive with their photographs or whose photographs can be accessed from different sources. The houses were identified by the names of their known owners, and since some houses could not be

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6681-0589> ♦ E-mail: zkosklu@atauni.edu.tr

** Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3000-3635> ♦ E-mail: muhammet.kindigili@atauni.edu.tr

identified by name, address identification was used. While examining the inscriptions, some of them were deformed or their photographs were not clear, which led to some doubtful readings, especially in the date section. These readings are given with a question mark. Within the scope of the study, the inscriptions of some houses, which were generally dated in terms of centuries previously, were also identified here for the first time. The inscriptions identified in traditional Erzurum houses belong to the 18th – 20th centuries. Only 29 of the 65 house inscriptions have survived to the present day. Of these houses, the earliest dated inscription is dated 1168 AH /1754 AD, and the latest dated inscription is dated 1375 AH /1955 AD, and is located on Köse Ömer Çıkmazı Street in Kazım Karabekir Paşa Neighborhood.

The inscriptions of Erzurum houses include examples with rectangular (square) frames or cartouche-shaped, drop, pomegranate, armoudi and ibrik forms. In addition, other textual content was also included in the same forms with singular applications. Of the 65 inscriptions analyzed, 36 examples include the phrase “Mashallah”. The phrase “Mashallah” is also seen in inscriptions with musenna stacks. These are stacked in vase, pear-shaped, tulip and sliced frame forms. The phrase “Maşallah”, which is widely used in Anatolian houses with different materials, forms and stacking features, is also used in the inscriptions of Erzurum houses in the sense of “May Allah protect us from the evil eye”. In addition, the phrase “Ya Hafız” meaning “the one who protects and preserves”, the prayer text meaning “O Allah who opens the doors of goodness” (O Allah who opens the doors of goodness, open the doors of goodness for us) and the phrase meaning “Ya Malikül-Mülk” (Allah is the owner of the property) are represented by four examples. The phrase “Maşallah”, which is common in the inscriptions of Erzurum houses, is written together with the numbers giving the date. Only three house inscriptions do not have a date. However, only the date is written in twenty examples in the inscriptions of Erzurum houses. Four examples of date inscriptions are written in Latin letters.

The main material in the inscriptions of Erzurum houses is stone, but there are also examples carved on wood inside. In the inscriptions of Erzurum houses, palmette, flower, branch and leaf motifs, moon-star, crescent motifs, and decorations created with S curves and fans are composited with stacked writings.

Keywords: *Turkish Islamic Arts, Inscription, Erzurum, Traditional, House*

Giriş

Bu çalışma Anadolu konut mimarisinde plan, mimari ve süsleme özellikleri ile dikkat çeken Erzurum evlerinin kitabeleri üzerine odaklanmıştır. Tespit edilen 65 ev kitabesi incelenmiş, bu kitabeler konum, istif-form, metin içeriği, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Evlerin sıralamasında tarih sırası gözetilmiş, tespit edilebilen kitabeler günümüze ulaşan, günümüze ulaşamayan fakat daha önce fotoğrafları ile arşivimizde bulunan veya farklı kaynaklardan fotoğraflarına ulaşabildiğimiz örneklerden oluşturulmuştur. İncelediğimiz evlerin adresleri, Erzurum’da 2010 yılından itibaren gerçekleştirilen kentsel dönüşüm faaliyetleri kapsamında Yakutiye Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’nün tasdikiyle yapılan değişiklikler dikkate alınarak yeni, günümüze ulaşmayan evler ise eski adresleri ile verilmiştir. Evler bilinen sahiplerinin isimleri ile tanımlanmış, bazı evlerde isim belirlenemediğinden adres tanımlama yolu seçilmiştir. Günümüze ulaşmayan evlerin bir parçası olan kurunlardan da üzerinde tarih olanlar ait oldukları evler bilinmemesine rağmen çalışmaya dâhil edilmiştir. Kitabeler incelenirken bazılarının deforme olması ya da fotoğraflarında tam bir netlik elde edilememesi özellikle tarih kısmında bazı şüpheli okunuşları da beraberinde getirmiştir. Bu okunuşlar çalışmada soru işareti ile verilmiştir.

Geleneksel Erzurum evleri farklı özellikleri ile çok sayıda yaygın, yüksek lisans ve doktora tezlerinin konusunu oluşturmasına rağmen evlere ait kitabelerin öne çıkarıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada Erzurum evlerinin kitabe özellikleri ele alınmış, aynı zamanda yıkılarak ya da çalınarak kaybolan kitabeler belirlenmiş, daha önce yüzyıl olarak genel bir tarihlendirme yapılan bazı evlere ait kitabeler de ilk defa burada tespit edilmiştir.

1. Geleneksel Erzurum Evlerinde Kitabeler

1.1. Dursun Akal Evi

Kazımkarabekir Mahallesi, Yeğenağa Cami Sokak, No 12’de bulunmaktadır. Evin giriş kapısı üzerinde ve üst kat batı odasında olmak üzere iki kitabesi mevcuttur. Üst kat batı odasında bulunan 1347/1928 tarihli onarım kitabesi günümüzde mevcut değildir.¹ Giriş kapısının sağ üst köşesine yerleştirilen inşa kitabesi dikdörtgen biçiminde kamber taşından kabartma tekniğinde içiçe dekoratif kemerlerle belirlenmiş bezemeli bir kartuş şeklindedir. Kartuş doğrusal bir çizgi ile bölünerek üst kısmına celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, alt kısmına “sene 1168” tarihi yazılmıştır. Mâşâallâh ibaresi de düz bir hat üzerine yan yana istiflenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinin yazımında “şîn” harfinin keşidesi “elîf” harfine bağlanmış, üzerine de “Allah” lafzı yerleştirilmiştir. Buna göre ev 1168/1754 tarihinde yaptırılmıştır (Fot. 1).

1 Karpuz, 1993, 13.

1.2. Dulkadirlilerin Evi

Rabia Ana Mahallesi, Bedendibi Sokak, No 9'da bulunmaktadır. Restore² edilen evin giriş kapısı üzerinde, çıkma konsolunun altında ve tandirevinde kurunda olmak üzere iki kitabesi vardır. Girişin üzerinde bulunan dikdörtgen formlu sade taş kitabede "sene 1173" tarihi yazılıdır. Bu kitabe günümüzde kaybolmuştur. İçeride kurunda ise ortada küçük bir kartuş içerisine 1319 H. tarihi işlenmiştir. Evin bağlantılı olduğu Hüsnü Kızıltınç ve Işıklılar Evleri ile birlikte yapım evrelerini, özellikle 1790, 1859 ve 1901 depremlerinden³ etkilenecek onarım, ekleme ve değişikliklerle birlikte izlenen bir tarihi sürecin günümüz restorasyonu ile tamamlandığı anlaşılmaktadır. Buna göre evin 1173/1759 tarihinde yaptırıldığı ve olasılıkla 1319/ 1901 tarihli kurunun da aynı tarihli deprem sonrasında onarılan eve dâhil edildiği düşünülebilir (Fot. 2).

1.3. Kadıhafizoğulları Evi

Rabia Ana Mahallesi, Şadırlı Sokak, numara 12'de bulunmaktadır. Evin⁴ kitabeleri tandirevinde küçük ocak üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen şeklindeki kamber taşından kabartma tekniğiyle yapılan celi sülüs hatlı kitabelerden sağdakinde damla form içerisine "Mâşâallâh" yazısı istiflenmiştir. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortaya "Allah" lafzı işlenmiştir. Sol tarafta ise iki yanda S kıvrım dallarla sınırlandırılan kapaklı ve kaideli ibrik formu içerisine "Mâşâallâh" "sene 1201" tarihi yazılıdır. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri içiçe geçirilerek "Allah" lafzı bu formun ortasına yerleştirilmiştir. Bu kitabelere göre ev 1201/1786 tarihinde yaptırılmıştır⁵ (Fot. 3).

1.4. Komesliler Evi

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi, Köseömer Ağa Cami Sokak, numara 18'de bulunmaktadır. Evin kitabesi kapalı avluda ahşap taşıyıcı direklerinden birinin üzerinde kabartma tekniğinde işlenmiştir. Burada hilalin aşağı doğru bakan kısmına "sene 1214" tarihi yazılıdır. Buna göre ev 1214/1799 yılında yaptırılmıştır (Fot. 4).

1.5. Nizamettin Çoşkun Evi

Rabia Ana Mahallesi, Bedendibi Sokakta bulunmaktadır. Kısmen ayakta olan evin kitabesi üst çatı katının üçgen alınlığı üzerinde yer alıyordu. Bu katın yıkılması ile kaybolan kitabe armudi formlu olup, içerisine oyma tekniğiyle "Mâşâallâh" ibaresi istiflenmiştir. Celi sülüs hatlı "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri içiçe geçirilerek tepe noktası sap şeklinde bağlanan ikili armudi form oluşturulmuş, ortasına "Allah" lafzı yerleştirilmiştir. "Mâşâallâh" istifinin altında "sene 1222" tarihi yazılmıştır. Evin tarihi süreç içerisinde yenilendiği, geçirdiği bozulma ve değişimler iz-

2 Sağlam, 2019, 729-736; Evin Erzurum Kale Çevresi Kültür Yolu Projesi kapsamında 2021 yılında restorasyonu tamamlanmıştır.

3 Tozlu ve Küçüküçürlü, 2002, 326.

4 Karpuz, 1993, 16; Sağlam, 2022, 166.

5 Sağlam, 2019, 144-156.

lenmekle birlikte kitabe 1222/1807 yılına işaret etmektedir (Fot. 5).

1.6. Korukçular Evi

Aşağı Mumcu Mahallesi, 1. Korukçu Sokakta bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısının üzerinde yer alıyordu. Yatay dikdörtgen formlu kamber taşından kitabenin içerisine kaş kemerli ortadaki daha büyük yanlardaki daha küçük üç kartuş yerleştirilmiştir. Ortadaki kartuş (belki sonradan kazınmış) sade olup, iki yandakilere kabartma tekniğiyle “Mâşâallâh” ibaresi işlenmiştir. Celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harfleri keşîdeleri üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Büyük kartuşun altında enine dikdörtgen bir kartuş daha olup içerisine “sene 1225” tarihi yazılmıştır. Buna göre ev 1225/1810 yılında yaptırılmıştır (Fot. 6).

1.7. Hacı Osman Bayhan Evi⁶

Rabia Ana Mahallesi, Hacı Ali Sokak, numara 40’da bulunmaktadır. Günümüzde harap vaziyette olan evin sadece ön cephesi kısmen ayakta. Tandirevinde kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap direklerden birinin yastık yüzünde yer alan kitabe tandirevinin yıkılmasıyla kaybolmuştur. Kabartma tekniğinde üst kısmı kaş kemerle, iki yanı volütlü S kıvrımlarla belirlenen kitabenin fotoğrafın çekildiği zamanda da özellikle rakamların üzerinin tahrip olması okunuşunu zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte bu tarih “1229” olarak okunmuştur. Evin tarihi 1229/1814 yılı olarak belirlenmiştir (Fot. 7).

1.8. Cevad Dursunoğlu

Günümüze ulaşmayan Ayazpaşa Mahallesinde Saraçoğlu Caddesinde pafta 39, ada 3121, parsel 2-3-4 bulunuyordu. EKVKKA.Nu.25.00/164 de bu parsellerde bulunan evler Kocagenç ailesine ve Kobal ailesine ait olarak belirtilmiş ve 2 parselde bulunan evin doğu giriş kapısı üzerinde dört satırlık bir kitabeden de söz edilmiştir. 15.05.1992 tarihli DKVK. envanterde Kocagenç ailesine ait evin fotoğrafı da yer almaktadır. Bu fotoğraflar kaynaklarda geçen Cevad Dursunoğlu Evine ait görüntülerdir.⁷ Evin üst pencerelerin altında yer alan kare formulu dört satırlık kitabe fotoğraftan⁸ belirlendiği için üzerindeki yazı okunamamış sadece son satırdaki “1240” tarihi kaynaklara geçmiştir. Buna göre ev 1240/1824 yılında yaptırılmıştır (Fot. 8).

1.9. Habib Baba Evi

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi, Sadettin Konevi Sokak, numara 52’da bulunmaktadır. 2013 yılında restorasyonu⁹ tamamlanan ev günümüzde kütüphane olarak kullanılmaktadır. Evin kitabesi tandirevinde kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap direklerden birinin yastık yüzünde yer almaktadır. Kabartma tekniğiyle işlenen kitabe dilimli bir kartuş

6 EKVKKA. Nu.25.00/45 de ev Bünyamin Açar adına kayıtlıdır.

7 Karpuz, 1993, 17; Sağlam, 2022, 1007.

8 Karpuz, 1979, 88; Karpuz, 1993, 114.

9 Evin restorasyonu 2013 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü Erzurum Bölge Müdürlüğü tarafından tamamlanmıştır.

şeklinde olup, üst orta kısmında aşağı doğru sarkan bir palmet motifi ile vurgulanmıştır. Kartuş içerisinde altta “1254” tarihi yazılıdır. Buna göre ev 1254/1838 yılında yaptırılmıştır (Fot. 9).

1.10. İbrahim Yerdelen Evi

Kadir Acar Evi¹⁰ olarak da bilinen ev Rabia Ana Mahallesi Kışla Sokak No 22’de bulunmaktadır. Evin, giriş kapısı üzerinde yatay dikdörtgen biçiminde kitabesi yer alır. Kitabenin iki ucu stilize palmet motifleriyle sınırlandırılmış bir kartuş şeklinde olup, içerisine üç satır halinde dua metni ile “sene 1258” tarihi yazılmıştır (Fot. 10). Kamber taşı üzerine kabartma tekniğiyle yazılan celi sülüs hatlı kitabe metni ve anlamı şu şekildedir:

*Yâ müfettihe 'l-ebvâb Ey kapıları açan
İfteh lenâ hayra 'l-bâb Bize hayırlı kapılar aç
1258*

Kitabeye göre ev 1258/1842 tarihinde inşa edilmiştir.

1.11. Muhsin Efe Evi

Rabia Ana Mahallesi, numara 11’de bulunmaktadır. Restore edilen¹¹ evin kitabesi tandirevinde harem odasına çıkan merdivenin yanında bulunan tereğın üst orta kısmında yer alıyordu. Günümüzde kaybolan kitabe ahşap üzerine oyma tekniği ile lale formunda işlenmiştir. Celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresinde müsenna olarak “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek form oluşturulmuş, formun ortasına “Allah” lafzı, üst kısmına “1274” tarihi istiflenmiştir. Buna göre ev 1274/1857 yılında yaptırılmıştır (Fot. 11).

1.12. Kazım Karabekir Mahallesi, Yeğenağa Cami Sokakta Bulunan Ev

Günümüze ulaşmayan evin kitabesi tandirevinde bulunan taş kurunun ön yüzünde yer alıyordu. Kabartma tekniğiyle tüm yüzeyi bezemeli olan kurunun volütlü C kıvrımının üzerinde “1275” tarihi işlenmiştir. Buna göre ev 1275/1858 yılında yaptırılmıştır (Fot. 12).

1.13. Narmanlıoğlu Evi

Ali Paşa Mahallesi, Cami Sokakta bulunuyordu.¹² Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısının üzerinde avluya açılan pencerenin altında bulunuyordu. Kamber taşından yatay dikdörtgen formlu kitabe iki ucu stilize palmet motifleriyle sınırlandırılmış bir kartuş şeklindedir. Kartuşun içerisine kabartma tekniğiyle celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” altına “sene 1274” tarihi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “şîn” harfi keşidesi “elif”

10 Sağlam, 2022, 188.

11 Ev Kalkınma Bakanlığı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Yakutiye İlçe Belediyesi Emlak İstimlak Müdürlüğü tarafından Üç Kümbetler Çevresinin Yenilenmesi ve İyileştirilmesi kapsamında 2018 yılında restore edilmiştir.

12 Karpuz, 1979, 108.

harfine bağlanmış, üzerine de “Allah” lafzı istiflenmiştir. Buna göre ev 1274/1857 yılında yaptırılmıştır (Fot. 13).

1.14. Ahıskalılar Evi

Rabia Ana Mahallesi, Yüzbaşı Sokak, numara 10’da bulunmaktadır. Günümüzde son derece harap olan evin kitabesi tandirevinde kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap direklerden birinin yastık başlık yüzünde yer almaktadır. Oyma tekniğinde işlenen kitabe dilimli bir kartuş şeklinde olup, tepeliği iki yanda dairelerle belirlenmiştir. Kitabede “sene 1277” tarihi yazılıdır. Daha önceki çalışmalarda ise bu tarih “sene 1177” olarak okunmuştur.¹³ Buna göre evin 1277/1860 yılında yaptırıldığı ortaya çıkmaktadır (Fot. 14).

1.15. Albay İhsan Yavuzer Evi

Kazımkarabekir Mahallesi, İbanağa Sokak, No 5’de bulunmaktadır. Son derece harap vaziyette olan evin giriş cephesinde iki pencerenin ortasında yer alan kitabesi günümüzde yerinde tespit edilememiştir. Etrafı profilli silmelerle belirlenen dikdörtgen formlu taş kitabenin köşeleri yumuşatılmıştır. Üç satırlık celi sülüs hatlı kitabenin ilk satırında kabartma tekniğiyle “Mâşâallâh Kâne” Anlamı: Allah’ın istediği şey olur. “sene” “1278” ibareleri yazılıdır. “Mâşâallâh Kâne” ibaresinde harfler düz bir hat üzerinde yan yana istiflenerek işlenmiştir. Buna göre ev 1278/1861 tarihinde inşa ettirilmiştir (Fot. 15).

1.16. Nazif Sütçü Evi

Murat Paşa Mahallesi, Naip Sokak, numara 20’de bulunmaktadır. Kitabe evin başodasında ahşap çiçekliğin taç kısmında ortada bulunmaktadır. Vazo formlu kitabe de ahşap kabartma tekniğinde müsenna olarak celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresine yer verilmiştir. Burada “mîm” ve “şîn” harfleri üst üste istiflenerek keşideleri ile vazunun gövde kısmı oluşturulmuştur. Gövdenin ortasına “Allah” lafzı yerleştirilmiş, “şîn” noktaları “Allah” yazısının üzerine işlenerek “Mâşâallâh” ibaresi tamamlanmıştır. Vazonun üst kısmı ortada çiçek yanlarda yaprak motifleri ile tamamlanmıştır. Vazonun kaidesinde “1282” yazılıdır. Buna göre ev 1282/1864 tarihinde yaptırılmıştır (Fot. 16).

1.17. Hanağası Evi

Rabia Ana Mahallesi, Toprak Tabya Sokak, numara 31’de bulunmaktadır. Kitabe içeride tandirevine açılan harem odasının tavan pervazı ortasında bulunan oyma tekniğiyle işlenen “sene 1284” yazıtından ibaretti (Fot. 17). Günümüze ulaşmayan kitabeye göre ev 1284/1868 yılında inşa ettirilmiştir.¹⁴

1.18. Somunoğlu Evi

Rabia Ana Mahallesi, 1. Mektep Arkası Sokak, numara 45’de bulunmaktadır. Son derece harap vaziyette olan eve ait kitabe kapalı avluda ahşap taşıyıcı direklerinden birinin yastığı üzerine kabartma olarak işlenmiştir. Yıkıntılar altında kalan kitabe de üstte “Mâşâallâh” yazısı ile altında “sene 1292” ibaresi bulunmaktadır. “Mâşâallâh”

13 Karpuz, 1993, 13; Sağlam, 2022, 983.

14 Sağlam, 2019, 234-244; Sağlam, 2022, 245.

ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşîdeleri “elîf” lere bağlanmış, kompozisyon bu yönde düzgün bir çerçeve oluşturarak üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Kitabeye göre ev 1292/1875 yılında yaptırılmıştır (Fot. 18).

1.19. Şeyhler Mahallesinde Bulunan Ev

Şeyhler Mahallesi Şeyhler Cami Sokak Numara 3’de bulunmaktadır. Evin kitabesi giriş kapısının üzerinde kamber taşından kalın silmeli bir çerçevenin iki ucunda yer almaktadır. Çerçevenin sağ ve sol tarafında kabartma tekniğinde işlenen kitabeler eş olup, dekoratif kaş kemerli kartuşlar şeklindedir. Oldukça yıpranmış olan kitabenin sağ tarafında “Mâşâallâh” ibaresi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “şîn” harfi “elîf” harfine bağlanmış, üzerine de “Allah” lafzı istiflenmiştir. Sol tarafta “Sene 1301” yazılıdır. Buna göre ev 1301/1884 yılında yaptırılmıştır (Fot. 19).

1.20. Hacı Dede Ağa Evi

Köseömer Ağa Mahallesi, Cami Sokakta bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin iki aşamada tamamlandığı kitabelerinden anlaşılmaktadır. Birinci kitabe haremlik bölümünde 1290/1873 tarihli kitabedir. İkinci kitabe selamlık bölümünde kahve ocağı üzerinde yer alan 1302/1844 tarihli kitabedir¹⁵. Eve ait kitabeler daha önce yayına geçen fotoğraflardan belirlenemediği için ayrıntılı tanımları yapılamamıştır (Fot. 20).

1.21. Abdülhamit Bey Konağı (Haremlik Kısım)

Rabia Ana Mahallesi, Hacı Cuma Dere Caddesinde, numara 1’de bulunmaktadır. Kitabe evin batı cephesinde giriş kapısı üzerindeki pencerenin üst iki köşesinde yer almaktadır. Sade dikdörtgen formlu taş kitabelerden sol taraftakine kabartma tekniğinde “sene 1303” sağ taraftakine “sene 1305” işlenmiştir. Bu kitabelere göre evin inşası 1303/1885 yılında başlanmış ve 1305/1887 tamamlanmıştır (Fot. 21). Konağın bu kitabeleri dışında içeride sofa giriş kapısının üzerinde yapılışı için yazılan 11 beyitlik bir inşâ levhası bulunuyordu. Günümüzde nerede olduğu tespit edilemeyen bu levhanın metni Ketencizade Mehmet Rüşdü Efendiye, hattı ise Ömer Fazıl Efendiye aittir. Kasidenin son iki mısrası şöyledir;

*Alıp her mısraın baş harfini cana hesap eyle / Sana ta kim görüne Rüşdi
ibitarîh-i rana / Vezan olsun Ketencizadeye bad-ırıza-yı Hakk / Ne
dünyada elem çeksin ne ukbada keder asla*

Bu metnin her mısrasının baş harfinin sayısal değerleri toplamı (1035/ 1887) konağın yapılış tarihini vermektedir¹⁶.

1.22. Abdülhamit Bey Konağı (Selamlık Kısım)

Rabia Ana Mahallesi, Hacı Cuma Dere Caddesinde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısı üzerindeki pencerenin iki yanında yer alıyordu. Fo-

15 Eve ait kitabeler daha önce yayına geçen fotoğraflardan belirlenemediği için ayrıntılı tanımları yapılamamıştır Karpuz, 1979, 115.

16 Ayrıntılı bilgi için bk. Elmalı,1984, 59-60; Elmalı, 2015, 59-60; Bakırcı ve Çöğenli, 2015,7-20.

toğraftan bu kitabelerin varlığı seçilebilmesine rağmen üzerindeki tarih veya tarihler okunamamaktadır. Buna rağmen daha önceki yayınlarda¹⁷ evin yapım tarihi 1305/1887 olarak tespit edilmiştir. Aynı kişiye ait haremlik kısmında da başlangıç ve bitiş tarihi olmak üzere iki kitabenin varlığı belki burada da benzer bir tarihlendirme yapıldığını düşündürmektedir. Fakat ikinci kitabenin içeriği hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır (Fot. 22).

1.23. Mısırlı Mehmet Efendi Evi

Rabia Ana Mahallesi, Şerif Efendi Caddesi, numara 170'tedir. Restore¹⁸ edilen evin kitabesi tandirevinde tandırbaşı kemerinin üzerinde kırlangıç örtünün altında yer alır. Damla formu taş kitabenin içerisine celi sülüs hatlı "Mâşâallâh" ibaresi yazılmıştır. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortasına "Allah" lafzı işlenmiştir. Tarih yoktur. Kabartma tekniğiyle işlenen damla form taş kemerli bir çerçeve içerisine alınmıştır (Fot. 23).

1.24. Fikri Evin Evi

Kâzımkarabekir Paşa Mahallesi, Yeğenağa Cami Sokak, numara 53'de bulunmaktadır. Evin tandirevinde kurun ve kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap taşıyıcının yastık yüzeyinde olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan taş kurunun bezemeli ön yüzüne kabartma tekniğiyle sağ tarafa 1305 senesinin ilk iki rakamı "13", sol tarafına ise son iki rakamı olan "05" yazılmıştır. Yalnız "05" rakamları günümüzde tahrip olmuştur. İkinci kitabe ahşap üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiş, armudi formu müsenna "Mâşâallâh" ibaresi ile hemen altına küçük bir kartuşta bulunan "1305" tarihinden oluşmaktadır. Müsenna celi sülüs hatlı "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepe noktası sap şeklinde bağlanan ikili bir armudi form elde edilmiştir. Aynı tarihli bu kitabelere göre ev 1305/1887 yılında yaptırılmıştır (Fot. 24).

1.25. Alemdarların Evi 1

Mehdi Efendi Mahallesi Sıvırcık Sokakta bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi selamlık koridorundaki taş kurunun ön yüzünde kemerli sütunlu yüzeysel nişin iki yanındaki aslan figürlerinin üzerinde yer alıyordu. Kemerin bir tarafında "13" diğer tarafında "05" yazılıdır. Buna göre ev 1305/1887 yılında yaptırılmıştır (Fot. 25).

1.26. Bahaddin Ceylan Evi

Rabia Ana Mahallesi, Erzurumlu Sokak, numara 47'de bulunmaktadır. Restore¹⁹ edilen evin kitabesi ön cephede üst pencerelerden birinin sövesi üzerinde yer almaktadır. Kitabe dikdörtgen formu yanyana iki kartuş şeklindedir. Günümüzde yıpranmış olduğun-

17 Karpuz, 1979, 120; Sağlam, 2022, 1027.

18 Mısır Oteli olarak da bilinen ev Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Erzurum Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlüğü tarafından 2019 yılında restore edilmiştir. Günümüzde Ebu İshak Vakfı (Tivnikli Konağı) tarafından kullanılmaktadır.

19 Ev Kalkınma Bakanlığı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Yakutiye İlçe Belediyesi Emlak İstimlak Müdürlüğü tarafından Üç Kümbetler Çevresinin Yenilenmesi ve İyileştirilmesi kapsamında 2019 yılında restore edilmiştir.

dan kabartma tekniğinde işlenen bu taş kitabeler tam olarak okunamamıştır. Buna rağmen sağdaki “Şen olsun bunları ? Hacı Ahmet nesline daim” soldaki “De Mâşâallâh mübarek padkane ?²⁰ 1305” şeklinde tarih kısmı daha net olmak üzere belirlenmiştir. Buna göre ev 1305/1887 yılında yaptırılmıştır (Fot. 26).

1.27. Ali Bayram Evi

Rabia Ana Mahallesi, Musabey Sokak, numara 14’de bulunmaktadır. Günümüzde son derece harap olan evin içerisindeki bütün yapısal unsurlar yok olmuştur. Evin kitabesi başodada ahşap çiçeklik-dolabın üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisine yerleştirilmişti (Fot. 27). Kitabenin yer aldığı eski fotoğraftan ayrıntı seçilememesine rağmen “Mâşâallâh” ve “1308” yazılı olduğu belirtilmiştir. Buna göre ev 1308/1890 yılında yaptırılmıştır.²¹

1.28. Yaşar İkizler Evi

Rabia Ana Mahallesi, Çeşme Sokak, numara 19’da bulunmaktadır. Evin inşasıyla ilgili tek kitabe tandirevinde kurun üzerindeki tarih ibaresidir. Kabartma tekniğiyle yuvarlak kemerlerle bölümlendirilmiş taş kurunun yüzeyinde ortadaki kemerin iki köşesine iki parça halinde “13-09” tarihi işlenmiştir. Buna göre evin 1309/1891 yılında yaptırıldığı kabul edilmektedir²² (Fot. 28).

1.29. Ali Paşa Mahallesi Cami Sokak Numara 20

Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısı üzerinde bulunuyordu. Kitabede “Mâşâallâh” 1309/1891 tarihi kayıt altına alınmıştır²³ (Fot. 29).

1.30. Alpagutların Evi

Rabia Ana Mahallesi, Bedendibi Sokak, numara 37’de bulunmaktadır. Günümüzde son derece harap olan evin kitabesi giriş cephesinde üst kat pencerelerinin ortasında iken bu katın yıkılmasıyla kaybolmuştur. Enine dikdörtgen formlu taş kitabenin kabartma tekniğiyle düz bir hat üzerinde olan üst kısmına celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, alt kısmına “1311” işlenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elîf”lere bağlanmış, kompozisyon bu yönde düzgün bir çerçeve oluşturarak üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Buna göre ev 1311/1893 yılında yaptırılmıştır (Fot. 30).

1.31. Niyazi Güngörmez Evi

Lalapaşa Mahallesi, Kadioğlu Çıkmazı, numara 23 bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi tandirevinde kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap taşıyıcının yastık yüzeyinde yer alıyordu. Bu kitabede 1313/1895 tarihi tespit edilmiştir. Yayına geçen fo-

20 Kitabelerin okunmasında Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nevzat Hafız Yanık ve Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş’a teşekkür ederiz.

21 Karpuz, 1979, 29-30.

22 Köşklü ve Kindiğili, 2018, 687.

23 Evin genel görüntüsünden kitabenin ayrıntısı belirlenememiştir. Karpuz, 1979, 130.

toğraftan kitabenin detayı belirlenememiştir²⁴ (Fot. 31).

1.32. İbrahim Uçar Evi

Rabia Ana Mahallesi, Hacı Ali Sokak, numara 42’de bulunmaktadır. Günümüzde harap olan evin kitabesi ön cephede üst kattaki iki pencerenin arasında iken bu katın yıkılmasıyla kaybolmuştur. Kamber taşından dikdörtgen şeklindeki kitabede kabartma tekniğiyle işlenen damla form içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, altına “sene 1317” yazısı istiflenmiştir. Damla istifte “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuştur. Ortaya “Allah” lafzı işlenmiştir. Bu kitabeye göre ev 1317/1899 yılında yaptırılmıştır (Fot. 32).

1.33. Kemal Algur Evi

Rabia Ana Mahallesi, Gürcü Mehmet Sokak, numara 24’de bulunmaktadır. Restore²⁵ edilen evin kitabesi ön cephede üstte iki pencerenin arasındadır. Dikdörtgen şeklindeki kamber taşından olan kitabenin bir tarafında kabartma tekniğiyle işlenen damla form içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortasına “Allah” lafzı işlenmiştir. Bunun altında “sene 1317” yazılıdır. Kitabenin diğer tarafında iki satır halinde dua metni “Yâ müfettihe’l-ebvâb/İftah lenâ hayra’l- bâb” yazılıdır. Buna göre ev 1317/1899 yılında yaptırılmıştır (Fot. 33).

1.34. Alemdarların Evi 2

Aşağı Yoncalık Mahallesi, Şeref Efendi Caddesi üzerinde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi ön cephede üst kat pencerelerin üzerinde saçak altına yerleştirilmişti. Kamber taşından kaş kemerli olduğu belirlenebilen kitabede 1317/1899 tarihi tespit edilmiştir.²⁶ Yayına geçen fotoğraftan kitabenin detayları belirlenememiştir (Fot. 34).

1.35. Rıza Avcı Evi

Kazımkarabekir Paşa Mahallesi, Medine Caddesi, numara 20’de bulunmaktadır. Günümüzde son derece harap olan evin kitabesi giriş kapısı kemeri üzerinde kamber taşından dikine dikdörtgen bir taşın ortasında yer alır. Kabartma tekniğiyle işlenen damla formu kitabenin içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortasına “Allah” lafzı işlenmiştir. Altında “sene 1319” ibaresi yazılıdır. Buna göre ev 1319/1901 yılında yaptırılmıştır (Fot. 35).

1.36. Seyfullah Ağa Evi

Emin Kurbi Mahallesi Tamirhane Sokak bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan

24 Karpuz, 1979, 131.

25 Evin restorasyonu 2018 yılında tamamlanmıştır.

26 Karpuz, 1979, 136; Karpuz, 1993, 128.

evin düzgün kesme taştan ön cephesine bitişik çeşmede nişin içerisinde, çeşmenin üzerinde ve yine bu kitabenin üzerinde ve diğer tarafta cepheyi belirleyen sütunun yanında bulunan kitabe ile tandirevinde kurunlu çeşmede olmak üzere beş kitabesi mevcuttu. Bunlardan çeşmenin üzerinde bulunan kitabede içiçe silmelerle belirlenen beşgen çerçevenin içerisine müsenna olarak kabartma tekniğinde celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresi ile “1319” tarihi işlenmiştir. Müsenna yazıda “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri üst kısımda dilimli bir çerçeve oluşturmaktadır. Çerçevenin ortasına “Allah” lafzı istiflenmiştir. Ön cephenin iki yanındaki simetrik kitabelerde kabartma tekniğinde “Yâ Mâlikül-Mülk” yazısı işlenmiştir. Armudi form “yâ”, “mîm” ve “kâf” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek üstte sivrileşen yapraklı bir sap şeklinde kurgulanmıştır. Formun ortasına “el-mülk” yazısı istiflenmiştir. Kitabenin dört köşesi yelpaze motifleri ile belirlenmiştir. İçeride tandirevinde bulunan taş kurunlu çeşmenin ön yüzünde sivri kemerin köşeliklerinde “Mâşâallâh” ve “sene 1315” ibarelerine yer verilmiştir. Bu kitabeler göre ev 1315/1897-1319/1902 yılları arasında yaptırılmıştır²⁷ (Fot. 36).

1.37. Ahmet Kayacan Evi

Rabia Ana Mahallesi, Mektep Geçit Sokak, numara 3’tedir. Restore²⁸ edilen evin tandirevinde kırlangıç örtüsünü taşıyan ahşap taşıyıcının yastık yüzeyinde ve tandirevinde kurunun ön yüzünde olmak üzere iki kitabesi vardır. İlk kitabe ahşap üzerine oyma tekniği ile “sene 1315”, ikincisi ise taş kurunun ön yüzünde yine kabartma tekniğiyle küçük bir kartuş içerisine yazılı “1319” ibaresidir. Buradan hareketle evin inşasına 1315/1897 yılında başlandığı ve 1319/1901 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır (Fot. 37).

1.38. Ferhat Yıldırım Evi

Mirza Mehmet Mahallesi Bahçe Sokakta bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi ön cephede saçak altında yer alıyordu. Sade üçgen formlu çerçeve içerindeki taş kitabede kabartma tekniğinde “1319” tarihi işlenmiştir. Buna göre ev 1319/1901 yılında yaptırılmıştır (Fot. 38).

1.39. Korukçular Evi

Rabiaana Mahallesi, Sadettin Konevi Caddesi, numara 31’de bulunmaktadır. Günümüzde yalnızca giriş cephesi ve bahçe duvarının bir bölümü ayakta olan evin kitabesi yuvarlak kapı kemerinin hemen üzerinde bulunmaktadır. Kitabe kamber taşından kabartma tekniğinde işlenen yatay içiçe iki dikdörtgen çerçeveden oluşmaktadır. Ortadaki çerçevede damla form içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen form oluşturulmuştur. Mâşâallâh” ibaresinin solunda “sene 1320” yazılıdır. Kitabenin dış çerçevesi üç yönden kıvrık dal, yaprak ve çiçek motifleri ile kompoze edilmiştir. Buna göre ev 1320/1902 yılında yaptırılmıştır (Fot. 39).

27 Konyalı, 1960, 173; Karpuz, 1987, 214-216; Karpuz, 1993, 31-33; Köşklü, 2016, 115.

28 Sağlam, 2019, 898-903; Evin restorasyonu Erzurum Kale Çevresi Kültür Yolu Projesi kapsamında 2020 yılında tamamlanmıştır.

1.40. Fizyo Babanın Evi

Yenikapı Caddesi, Erzincankapı Sokak, numara 9'da bulunmaktadır. Eve ait kitabe ana girişin açıldığı doğu cephesinde saçığın altına yerleştirilmiştir. Kamber taşından kabartma tekniğiyle işlenen yatay dikdörtgen şeklindeki kitabenin sağında nar form içerisine "Bismillah", solunda yine aynı formda "Mâşâallâh", ortasında ise "sene 1321" ibareleri işlenmiştir. Nar formulu istiflerde Besmele, "bâ" ve "sîn" harfleri, "Mâşâallâh" yazısında "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri içiçe geçirilerek ikili bir form oluşturulmuş, form tepe noktaları yapraklı bir sap kısmı ile belirlenmiştir. Günümüzde kitabe üzerindeki tarih ve yazı okunamayacak derecede yıpranmıştır. Kitabeye göre ev 1321/1903 yılında yaptırılmıştır (Fot. 40).

1.41. Müceldili Konağı

Rabia Ana Mahallesi, Esatpaşa Cami Sokak, numara 2'de bulunmaktadır. Konağın kuzey cephe ana giriş kapısının iki yanında dikdörtgen şeklinde kamber taşına kabartma tekniğinde işlenmiş celi sülüs hatlı iki kitabesi vardır. Kitabelerden sağdaki armudi formulu olup, içerisine "Mâşâallâh" ibaresi ile "sene 1319" işlenmiştir. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri iç içe geçirilerek tepe noktası sap şeklinde bağlanan ikili armudi form oluşturulmuş, ortasına "Allah" lafzı yerleştirilmiştir. Kitabenin iki köşesine palmeti andıran üç bölümlü bir çiçek motifi işlenmiştir. Aynı form özellikleri ile biçimlenen soldaki kitabede farklı olarak "sene 1321" kaydı ile üst köşelerinde birer yıldız çiçeğine yer verilmiştir. Buradan konağının inşasının 1319/1901 yılında başladığı ve 1321/1903 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır (Fot. 41).

1.42. Halis Baransel Evi

Rabiaana Mahallesi, 2. Yüzbaşı Caddesinde numara 32'de bulunmaktadır. Günümüzde son derece harap olan evin ön cephesinde pencerelerin üzerinde saçak altında olan kitabesi üst katın yıkılmasıyla kaybolmuştur. Yatay dikdörtgen formulu kamber taşından kitabenin içerisine kabartma tekniğinde müsenna olarak "Mâşâallâh" ibaresi işlenmiştir. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri ile üst kısımda dilimli bir çerçeve oluşturulmuştur. Çerçevenin ortasında "Allah" lafzı istiflenmiştir. Altta ortada "sene 1321" yazılıdır. Kitabenin dört köşesi yelpaze motifleri ile belirlenmiş olup, iki yanda ise küçük boş kartuşlara yer verilmiştir. Buna göre ev 1321/1903 yılında yaptırılmıştır (Fot. 42).

1.43. Hafız Osman Konağı

Kazımkarabekir Paşa Mahallesi, Kasımpaşa Cami Sokak, numara 10'da bulunmaktadır. Restore²⁹ edilen konağın kitabesi giriş kapısının üzerinde yer almaktadır. İbrik formulu kitabede üstte celi sülüs hatlı "Mâşâallâh" altta "1322" yazılıdır. "Mâşâallâh" ibaresinde "mîm" ve "şîn" harflerinin keşîdeleri içiçe geçirilerek ibrik formu oluşturulmuş, "Allah" lafzı bu formun ortasına istiflenmiştir. Kamber taşından kabartma tekniği ile şe-

29 Konak Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Erzurum Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlüğü tarafından 2017-2020 yılları arasında restore edilmiştir.

killendirilen kitabede ibrik formu kaidesiz, kapaklı ve kuplu olarak işlenmiştir. Kitabenin dış çerçevesi üstte kaş kemer formuyla belirlenerek kemerin kilit taşı noktasına bir hilal yerleştirilmiştir. Konak bu kitabeye göre 1322/1904 yılında yaptırılmıştır (Fot. 43).

1.44. Boybeyi Hacı Yusuf Beyin Evi

Rabia Ana Mahallesi, Kurşunlu Cami Sokak, numara 20’de bulunmaktadır. Restore³⁰ edilen evin kitabesi kuzey cephede giriş kapısının üzerindeki aydınlatma penceresinin üstünde yer alır. Kireç taşından köşeleri yumuşatılmış kartuş şeklindeki kitabede kabartma tekniğinde altta “sene” üstte ise “1322” yazılıdır. Buna göre ev 1322/1904 yılında yaptırılmıştır (Fot. 44).

1.45. Necati Karshoğlu Evi (Saklı Konak)

Rabia Ana Mahallesi, Taş Ambarlar Sokak, numara 11’de bulunmaktadır. Evin kitabesi güney cephede giriş kapısının üzerinde yer alır. Kamber taşından dikine dikdörtgen şeklindeki kitabe iç kısmı iki kademeli köşeleri yumuşatılmış bir düzenleme gösterir. Kabartma tekniğiyle işlenen kitabenin düz bir hat üzerinde olan üst kısma celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, altına “fi sene 1323” yazısı istiflenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “ma’şa” yazımında “şîn” harfinin keşidesi “elif” harfine bağlanmış, üzerine de “Allah” lafzı yerleştirilmiştir. Buna göre ev 1323/1905 yılında yaptırılmıştır (Fot. 45).

1.46. Şeyhler Mahallesinde Bulunan Ev

Günümüze ulaşmayan evin kamber taşından olan kitabesi giriş kapısının üzerinde bulunuyordu. Dikdörtgen formu kitabedeki yazı okunamamış yalnızca?.1906 “Sene 1324” tarihi okunmuştur. Buna göre ev 1324/1906 yılında yaptırılmıştır (Fot. 46).

1.47. Terzi Yusuf Efendinin Evi

Rabia Ana Mahallesi, Şadırlı Sokak, numara 30’da bulunmaktadır. Restore³¹ edilen evin iki kitabesi vardır. Bunlardan biri tandirevinde taş kurunun ön yüzüne kabartma tekniğinde işlenen “1325” tarihidir. Tandirevindeki diğer kitabe günümüzde okunamayan kırılmalı örtüsünü taşıyan ahşap taşıyıcının yastık yüzeyinde yer almaktadır. Burada kabartma tekniğinde volütlü S kıvrımlarla belirlenen bir çerçevenin ortasında kaş kemer, iki köşede yelpazelerle vurgulanmış, bu çerçevenin iki yanında ise palmet ve lale motifleri kompoze edilmiştir. Buna göre ev 1320/1907 yılında yaptırılmıştır (Fot. 47).

1.48. Haşim Bey Evi

Hacıcuma Mahallesi Temurağa Sokakta bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş cephesinde üst katı yenilenen pencerelerin üzerine yerleştirilmişti. Ya-

30 Evin restorasyonu Erzurum Kale Çevresi Kültür Yolu Projesi kapsamında 2020 yılında tamamlanarak günümüzde Türkiye Harp Mahlül Gazi, Şehit, Dul ve Yetimleri Derneği tarafından kullanılmaktadır.

31 Evin restorasyonu Erzurum Kale Çevresi Kültür Yolu Projesi kapsamında 2018 yılında tamamlanmıştır.

tay dikdörtgen şeklindeki sonradan boyanan kabartma tekniğinde işlenen taş kitabenin ortasında nar form içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, sol alt tarafına “sene 1325” sağ alt tarafına “sene 1327” yazılıdır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek ikili bir form oluşturulmuş, üst kısma “Allah” lafzı istiflenerek form tepe noktasında yapraklı bir sap kısmı ile belirlenmiştir. Bu kitabeye göre evin inşası 1325/1907 yılında başlanmış ve 1327/1909 tamamlanmıştır. Evin tarihi daha önceki yayınlarda 1318-1320/1902 olarak belirtilmiştir³² (Fot. 48).

1.49. Hamza Polat Evi

Rabia Ana Mahallesi, numara 11’de bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş cephesinde kapının üzerindeki pencereyi belirleyen yuvarlak kemerin kilit taşında yer alıyordu. Yukarıdan aşağı doğru hafif daralan taşın üzerinde kabartma tekniğinde ay ve yıldız motifleri ile tam olarak anlaşılabilen karşılıklı nar motifleri işlenmiştir. Altta “1325” tarihi yazılıdır. Buna göre ev 1325/1907 yılında yaptırılmıştır (Fot. 49).

1.50. Nusret Gedik Evi

Kazımkarabekir Paşa Mahallesi, Sadrettin Konevi Sokak, numara 42’de bulunmaktadır. Son derece harap olan evin kitabesi günümüzde yerinde yoktur. Giriş cephesinde saçak silmesinin altına kamber taşından kabartma tekniğinde işlenen kitabe yatay dikdörtgen formu bir düzenleme yansıtır. Kitabenin ortasına kaş kemer şeklinde bir kartuş yerleştirilmiş, içerisine celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresi ile altına “sene 1326” tarihi yazılmıştır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elif”lere bağlanmış, kompozisyon bu yönde düzgün bir çerçeve oluşturarak üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Kartuşun iki yanında çerçeveyi dikdörtgene tamamlayan boşluklara çiçek, dal ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel bir bezeme dolgulanmıştır. Buna göre ev 1326/1908 tarihinde yaptırılmıştır (Fot. 50).

1.51. Hanbeyoğlu Evi

Emirşeyh Mahallesi, Palandöken Caddesi üzerinde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi içeride başodada³³ bulunan yüklük üzerindeki ceferlikte³⁴ yer alıyordu. Bu kitabede 1326/1908 tarihi tespit edilmiştir.³⁵ Yayına geçen fotoğraftan kitabenin ayrıntıları belirlenememiştir (Fot. 51).

1.52. Kullebiler Evi

Rabia Ana Mahallesi, Palandöken Caddesi, numara 10’da bulunmaktadır. Evin ön cephesinde giriş kapısının iki yanında kamber taşından kabartma tekniğiyle işlenen iki kitabesi vardır. Nar formu birbirinin tekrarı olan simetrik celi sülüs hatlı kitabelerde ortada “Mâşâallâh”, altında ise “sene 1327” yazılıdır. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve

32 Karpuz, 1979, 148; Sağlam, 2022, 1017.

33 *Ayyanoda* da denilen misafirlerin ağırlandığı evin en büyük ve en bezemeli odası.

34 Eşyaların konulduğu küçük depolar. Önleri bezemeli örnekleri de vardır.

35 Karpuz, 1979, 151.

“şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek ikili bir form oluşturulmuş, üst kısma “Allah” lafzı istiflenerek form tepe noktasında yapraklı bir sap kısmı ile belirlenmiştir. Kare panolarda nar formulu istif ve tarih kısmının etrafı çiçek, yaprak ve kıvrım dallarla oluşturulan bezeme ile kompoze edilmiştir. Bu kitabelere göre ev 1327/1909 yılında yaptırılmıştır (Fot. 52).

1.53. Yüzbaşı A. Fahri Evi

Aşağı Yoncalık Mahallesi, Şerif Efendi Mahallesinde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısı üzerinde yer alıyordu. Taş kitabede kabartma tekniğiyle armudi form içerisine celi sülüs hatlı “Yâ Hafiz” ibaresi işlenmiştir. “Yâ Hafiz” ibaresinde “yâ” harfinin keşideleri ile oluşturulan form iki yanda yukarıya doğru yaprak motifleri ve tepe noktası yapraklı bir sap şeklinde kurgulanmıştır. Formun ortasına “Hafiz” lafzı işlenmiştir. Altında “sene 1329” ibaresi yazılıdır. Buna göre ev 1329/1911 yılında yaptırılmıştır (Fot. 53).

1.54. Aşağı Mumcu Mahallesi 1. Korukçu Sokak No:10

Günümüze ulaşmayan evin kitabesi ön cephedeki iki giriş kapısının ortasında bulunuyordu. Enine dikdörtgen formulu taş kitabenin düz bir hat üzerinde olan üst kısmına celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” altına “sene1329” ibaresi kabartma tekniğiyle işlenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elîf”lere bağlanmış, kompozisyon bu yönde düzgün bir çerçeve oluşturarak üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Buna göre ev 1329/1911 yılında yaptırılmıştır (Fot. 54).

1.55. Yukarı Mumcu Mahallesinde Bulanan Ev

Günümüze ulaşmayan ev Atatürk Evine yakın bir mevkideydi. Eve ait kitabe tandirevinde taştan tandırbaşı kemerinin üzerinde bulunuyordu. İbrik formulu kitabede üstte “Mâşâallâh” altta “1330” yazılıdır. Burada “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri ile oluşturulan ibrik formun ortasına “Allah” lafzı istiflenmiştir. Kabartma tekniği ile şekillendirilen kitabede ibrik formu kadesiz, kapaklı ve kuplu olarak işlenmiştir. Buna göre ev 1330/1912 yılında yaptırılmıştır (Fot. 55).

1.56. Hacı Rıfat Merdal Evi

Hasani Basri Mahallesi, Palandöken Caddesi üzerinde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş cephesinde üst kat pencerelerinin ortasına yerleştirilmişti. Enine dikdörtgen formulu taş kitabenin düz bir hat üzerinde olan üst kısmına celi sülüs hatlı “Mâşâallâh”, altına “1933” ibaresi kabartma tekniğiyle işlenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elîf”lere bağlanmış, kompozisyon bu yönde düzgün bir çerçeve oluşturarak üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Buna göre ev 1352/1933 yılında yaptırılmıştır (Fot. 56).

1.57. Rabia Ana Mahallesi, Bedendibi Sokakta Bulunan Ev

Harap vaziyette olan evin kitabesi giriş cephesinde üst kat pencerelerinin ortasında bitkisel bezemeli kuşaklar arasında bulunuyordu. Damla formulu taş kitabede ka-

bartma tekniğiyle celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” yazısı istiflenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortaya “Allah” lafzı işlenmiştir. Mâşâallâh istifinin altında “1947” tarihi yazılıdır. Buna göre ev 1947 yılında günümüzdeki şeklini almıştır (Fot. 57).

1.58. Adnan Unat- Kemal Yeter Evleri

Kazım Karabekir Paşa Mahallesi, Nene Hatun Caddesi, Numara 11’de bulunmaktadır. Kitabe bitişik nizamda olan iki evden batı taraftaki evin giriş cephesinde üst kat pencerelerinin arasında bulunmaktadır. Damla formlu kitabede kabartma tekniğiyle celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” yazısı istiflenmiştir. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek tepede sivrileşen bir form oluşturulmuş, ortaya “Allah” lafzı işlenmiştir. Kitabede tarih yoktur. Doğu taraftaki evin pencerelerinin alt tarafında mermer üzerine “besmele” yazılıdır (Fot. 58).

1.59. Dursun Alkan Evi

Ayaz Paşa Mahallesi Hacı Ali Sokak numara 1’de bulunmaktadır. Günümüzde bakımsız olan evin kitabesi sac kaplama giriş kapısının üzerine çivilerle yapılan dört yönlü yarım yuvarlak şekilli bir kartuşun içerisine “1952” olarak işlenmiştir (Fot. 59).

1.60. Mirza Mehmet Mahallesi Ambardibi Sokakta Bulunan Ev

Günümüze ulaşmayan evin kitabesi giriş kapısının üst yanında dikdörtgen formulu sade bir taşın üzerinde kabartma tekniğiyle işlenen “1954” tarihinden ibaretti (Fot. 60).

1.61. Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Köse Ömer Çıkmazı Sokakta Bulunan Ev

Günümüzde harap olan evin giriş kapısının yanında bulunan kitabesi de kaybolmuştur. Dikine dikdörtgen formlu kabartma tekniğinde işlenen taş kitabe silmelerle belirlenmiştir. İçteki çerçeveye işlenen celi sülüs hatlı “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elif”lere bağlanmış, üzerine “Allah” lafzı yerleştirilmiştir. Altta ise “sene 1375” tarihi yazılıdır. Dikdörtgen çerçeve içiçe ortası yarım yuvarlak kartuş içerisine alınmış üst kısım köşeleri yelpaze şeklinde olmak üzere eğmeçli geometrik kurgu tamamlamıştır. Buna göre ev 1375/1955 yılında yaptırılmıştır (Fot. 61).

1.62. Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Cirit Sokakta Bulunan Ev

Evin kitabesi ön cephede saçak altında iki pencerenin arasında bulunmaktadır. Sekizgen formlu kitabede kabartma tekniğinde işlenen “Mâşâallâh” ibaresinden sadece “mîm” ve “şîn” harfleri ile “137” tarihi ulaşmıştır. Buna göre evin son rakamı düşen tarihinin 1370/1379- 1950/1959 aralığında bir tarihte yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Fot. 62).

1.63. Atatürk Üniversitesi Erzurum Evi

Atatürk Üniversitesi yerleşkesinde bulunmaktadır. “Geleneksel Erzurum Evlerinin Modern Mimariye Uyarlanması” isimli proje kapsamında 2006 yılında yaptırılmıştır. Evin tandirevinde eski bir Erzurum evinden getirilen çeşme kurun yeniden düzenlenmiştir. Bu taş kurunun ön yüzünde ortada yuvarlak kemerin üzerinde dikdörtgen formlu kar-

tuş içerisinde “1258” tarihi kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Buna göre kurun 1258/1882 yılına ait olan bir Erzurum evinin günümüzde korunan bir parçasıdır (Fot. 63).

1.64. Komesli Handa Bulunan Kurun

Ali Paşa Mahallesi’nde bulunuyordu. Günümüze ulaşmayan bir Erzurum evine ait olan taş kurunun ön yüzünde yaprak motifleri ile oluşturulan bezemesel alanın ortasına “1298” tarihi kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Buna göre ismini tespit edemediğimiz bir eve ait kurun 1298/1881 tarihli’dir (Fot. 64).

1.65. Erzurum Evlerinde Bulunan Kurun

Rabia Ana Mahallesi, Yüzbaşı Raşit Bey Sokakta bulunmaktadır. Yedi ayrı evin birleştirilmesi ile oluşturulan ve günümüzde işletme olarak kullanılan evin dış sergisinde yer alan küçük boyutlu taş kurun üzerine kabartma tekniğiyle “Maşallah” ve “1357” tarihi işlenmiştir. Burada farklı Erzurum evlerinden getirilen çok sayıda eşya ve donatıdan biri olan ismini tespit edemediğimiz bir eve ait olan bu kurun 1357/1938 tarihli’dir (Fot. 65).

Foto. 1: Dursun Akal Evi

Foto. 2: Dulkadirilerin Evi (EKVKKA)

Foto. 3: Kadıhafızogulları Evi (T. Sağlam)

Foto. 4: Komesliler Evi (EKVKKA)

Foto. 5: Nizamettin Coşkun Evi

Foto. 6: Korukçular Evi (H. Özkan)

Foto. 7: Hacı Osman Bayhan Evi

Foto. 8: Cevat Dursunoğlu Evi (H.Karpuz)

Fot. 1-8

Foto. 9. Habib Baba Evi

Foto. 10. İbrahim Yerdelen Evi

Foto. 11. Muhsin Efe Evi

Foto. 12. Yeğenağa Camii Sokak

Foto. 13: Narmanlıoğlu Evi (H. Karpuz)

Foto. 14: Ahşkalılar Evi

Foto. 15: Albay İhsan Yavuzer Evi

Foto. 16: Nazif Sütçü Evi

Fot. 9-16

Foto. 17: Hanagası Evi (A. Aktemur-T. Sağlam)

Foto. 18: Somunoğlu Evi

Foto. 19: Seyhler Mah. No. 3

Foto. 20: Hacı Dele Ağa Evi (H.Karpuz)

Foto. 21: Abdülhamit Bey Konagi (Haremlik Kısmı)

Foto. 22: Abdülhamit Bey Konagi (Selamlık Kısmı) (H.Karpuz)

Fot. 17-22

Foto. 23: Mısrâh Mehmet Efendi Evi

Foto. 24: Fikri Evin Evi

Foto. 25: Alemdarlarım I. Evi (H.Karpuz)

Foto. 26: Bahaddin Ceylan Evi

Foto. 27: Ali Bayram Evi (H.Karpuz)

Foto. 28: Yaşar İkizler Evi

Foto. 29: Ali Paşa Mah Camii Sokak No 20 (H.Karpuz)

Fot. 23-29

Foto. 30: Alemdarlarım Evi 2 (H. Karpuz)

Foto. 31: Niyazi Güngörmez Evi (H.Karpuz)

Foto. 32: İbrahim Uçar Evi

Foto. 33: Kemal Algar Evi

Foto. 34: Alemdarlarım Evi 2 (H. Karpuz)

Foto. 35: Rıza Avcı Evi

Foto. 36: Seyfullah Ağa Evi (H. Karpuz)

Fot. 30-36

Foto 37: Ahmet Kayacan Evi (EKVKKA)

Foto 38: Ferhat Yıldırım Evi

Foto 39: Korukçular Evi

Foto 40: Fizyo Baba Evi

Foto 41: Mücedilli Konağı

Foto 42: Halis Baransel Evi

Foto 43: Hafız Osman Evi

Foto 44: Boy Beyi Hacı Yusuf Bey Evi

Fot. 37-44

Foto 45: Necati Karşıoğlu Evi

Foto 46: Şeyhler Mah.

Foto 47: Terzi Yusuf Efendinin Evi

Foto 48: Haşim Bey Evi

Foto 49: Hamza Polat Evi

Foto 50: Nusret Gedik Evi

Foto 51: Hanbeyoğlu Evi (H. Karpuz)

Foto 52: Kullebiler Evi

Foto 53: Yzb. A. Fahri Beyin Evi (H. Karpuz)

Fot. 45-53

Foto. 54: Aşağı Mumcu Mah.1. Kuruçtu Sokak No. 10

Foto. 55: Yukarı Mumcu Mahallesi Bulanan Ev

Foto. 56: Hacı Rifat Merdal Evi

Foto. 57: Rabia Ana Mah. Bedendibi Sokak

Foto. 58: Adnan Unat-Kemal Yeter Evi

Foto. 59: Dursun Alkan Evi

Foto. 60: Mirza Mehmet Mah. Ambar Dibi Sokak

Foto. 61: Kazım Karabekir Mah. Köse Ömer Çıkmazı Sokak

Foto. 62: Kazım Karabekir Paşa Mah. Çift Sokak

Foto. 63: Atafırık Çul. Erzurum Evinde Bulunan Kurun

Foto. 64: Komesli Handa Bulunan Kurun

Foto. 65: Erzurum Evinde Bulunan Kurun

Fot. 54-65

2. Değerlendirme

Anadolu konut mimarisinde olduğu gibi geleneksel Erzurum evlerini³⁶ tanımlayan en önemli unsurlardan biri de kitabelerdir. Bu kitabelerde genellikle inşa tarihi ile nazara karşı korunma isteğini bildiren ibarelere yer verilmiştir. Yanı sıra dua ve düz yazı şeklinde metin içeriklerine de rastlanmıştır. İncelenen en erken tarihli kitabe 1168/1754 yılına ait olan Dursun Akal Evine, en geç tarihli ise 1375/1955 yılına işaret eden Kazım Karabekir Paşa Mah. Köse Ömer Çıkmazı Sokakta bulunan evdir. Bu kitabelerden Şeyhler Mahallesi ev (1906), Rabia Ana Mah. Bedendibi Sokakta bulunan ev (1947), Dursun Alkan Evi (1952) ve Mirza Mehmet Mahallesi Ambar Dibi Sokakta bulunan ev (1954) olmak üzere 4'ü Latin rakamları ile yazılmıştır. Erzurum evlerinde tespit edilen 65 kitabe konum, istif-form, metin içeriği, hat, malzeme-teknik ve süsleme özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Konumları açısından; Erzurum evlerinde kitabeler ön cephede ve iç mekânda olmak üzere farklı yerlerde karşımıza çıkmaktadır³⁷. Ön cephede konumlandırılan kitabeler; giriş kapısının üzerinde 19 evde³⁸, üst kat pencerelerinin arasında 6 evde³⁹,

36 Sağlam ve Yurttaş, 2020, 405-442.

37 Evler metin içerisinde kronolojik olarak bilinen isimleri ile 1.1'den başlayarak numaralandırılmış, değerlendirme kısmında sadece katalog numaraları dipnotlara yazılarak kısaltma yoluna gidilmiştir.

38 Bk.: Kat. No. 1.1-1.8-1.10-1.13-1.15-1.19-1.21-1.22-1.29-1.35-1.39-1.43-1.44-1.45-1.46-1.49-1.51-1.53-1.60.

39 Bk.: Kat. No. 1.30-1.32-1.33-1.56-1.57-1.58.

saçak altında 7 evde⁴⁰, giriş kapısının iki yanında 4 evde⁴¹, ikinci kat çıkma konsolun altında 1 evde⁴², üst pencerelerden birinin sövesinde 1 evde⁴³, üçgen alınlıkta 1 evde⁴⁴ ve sac kaplama giriş kapısının kanadında 1 evde⁴⁵ olmak üzere tespit edilmiştir. Erzurum evlerinde izlenen bu yerleştirme Anadolu evlerinde görülen genel bir uygulamayı da yansıtmaktadır. Kitabelerin inşa kitabesi işlevi ile birlikte nazara karşı koruyucu bir güç olarak kullanılması ilk bakışta rahatlıkla görülebilir bu yerlerin seçiminde etkili olmuştur (Tablo 6).

Anadolu ev mimarisinin zemin katta özel bir tasarımı olarak tandirevli planlan Erzurum evlerinde iç mekânda bulunan kitabeler daha çok tandirevinde yer almıştır. Bu yönüyle diğer bölge evlerinden ayrılmaktadır. Tandirevdeki kitabelere; kurun üzerinde 10 evde⁴⁶, kırılma örtüyü taşıyan ahşap taşıyıcılardan birinin yastık yüzeyinde 7 evde⁴⁷, tandırbaşı kemeri üzerinde 2 evde⁴⁸, küçük ocak üzerinde 1 evde⁴⁹, kahve ocağı üzerinde 1 evde⁵⁰, terak üzerinde 1 evde⁵¹ rastlanmıştır. Ayrıca kapalı avluda örtüyü taşıyan ahşap taşıyıcılardan birinin yastık yüzeyinde 2 evde⁵², başodada çiçeklik üzerinde 2 evde⁵³, yine başodada ceferlik üzerinde 1 evde⁵⁴, harem odası tavan pervazında 1 evde⁵⁵ olmak üzere iç mekânda farklı yerlerde kitabe örnekleri mevcuttur (Tablo 6).

İstif-form açısından; Erzurum evleri kitabelerinin daha çok “Mâşâallâh” ibaresinin dikdörtgen (kare) çerçeveli ya da kartuş şeklinde, damla, nar, armudi, ibrik, vazo ve lale formunda örnekleri tespit edilmiştir. Yanı sıra aynı formlarda tekil uygulamalarla diğer metin içeriklerine de yer verilmiştir.

“Mâşâallâh” ibareli kitabelerde belirlenen istifler ana ve alt gruplarda kendi içerisinde zengin bir çeşitlilik göstermektedir (Tablo 1).

1. Dikdörtgen (Kare) Çerçeveleli ya da Kartuş Şeklinde Düz Bir Hat Üzerine

40 Bk.: Kat. No. 1.34-1.38-1.40-1.42-1.48-1.50-1.62.

41 Bk.: Kat. No. 1.36-1.41-1.52-1.61.

42 Bk.: Kat. No. 1.2.

43 Bk.: Kat. No. 1.26.

44 Bk.: Kat. No. 1.5.

45 Bk.: Kat. No. 1.59.

46 Bk.: Kat. No. 1.12-1.24-1.25-1.28-1.36-1.37-1.47-1.63-1.64-1.65.

47 Bk.: Kat. No. 1.7-1.9-1.14-1.24-1.31-1.37-1.47.

48 Bk.: Kat. No. 1.23-1.55.

49 Bk.: Kat. No. 1.3.

50 Bk.: Kat. No. 1.20.

51 Bk.: Kat. No. 1.11.

52 Bk.: Kat. No. 1.4-1.18.

53 Bk.: Kat. No. 1.16-1.27.

54 Bk.: Kat. No. 1.51.

55 Bk.: Kat. No. 1.17.

İstiflenen Formlar: Bu başlık altında toplanan formlar kendi içerisinde “Mâşâallâh” ibaresinin istiflenmesine göre alt tiplere ayrılmıştır.

1.1. “Mâşâallâh” ibaresinde “şîn” harfinin keşidesi “elîf” harfine bağlanmış ve üzerine “Allah” lafzı yerleştirilmiştir. Örnekleri 4 evde⁵⁶ karşımıza çıkmaktadır.

1.2. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri “elîf” harflerine bağlanmış ve üzerine “Allah” lafzı yerleştirilmiştir. Örnekleri 6 evde⁵⁷ tespit edilmiştir.

1.3. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harfleri keşideleri üzerine “Allah” lafzı istiflenmiştir. Örneği 1 ev kitabesinde⁵⁸ bulunmaktadır.

1.4. “Mâşâallâh Kâne” ibaresinde harfler düz bir hat üzerinde yan yana istiflenmiştir. Örneğine 1 ev⁵⁹ kitabesinde rastlanmıştır.

2. Damla Form: “Mâşâallâh” ibaresinin istif şekline göre tek veya iki damla motifinden oluşturulmuştur (Tablo 2).

2.1 “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri birleştirilmeden tek damla motifi meydana getirilmiştir. Bu grubun örnekleri 5 evde⁶⁰ karşımıza çıkmaktadır.

2.2. “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri iç içe geçirilerek iki damla motifi meydana getirilmiştir. Bu grubun örnekleri 2 evde⁶¹ bulunmaktadır.

3. Nar Formlu: “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri iç içe geçirilerek iki nar motifi meydana getirilmiştir. Örnekleri 3 evde⁶² görülmektedir (Tablo 3).

4. Armudi Form: “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri iç içe geçirilerek iki armudi form meydana getirilmesiyle oluşturulmuştur. Örnekleri 2 evde⁶³ uygulanmıştır (Tablo 4).

5. İbrik Formu: “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri iç içe geçirilerek ibrik formu oluşturulmuştur. Örnekleri 3 evde⁶⁴ karşımıza çıkmaktadır (Tablo 5).

56 Bk.: Kat. No. 1.1-1.13-1.19-1.45.

57 Bk.: Kat. No. 1.18-1.30-1.50-1.54-1.56-1.61.

58 Bk.: Kat. No. 1.6.

59 Bk.: Kat. No. 1.15.

60 Bk.: Kat. No. 1.3-1.23-1.32-1.33-1.35.

61 Bk.: Kat. No. 1.57-1.58.

62 Bk.: Kat. No. 1.40-1.48-1.52.

63 Bk.: Kat. No. 1.5-1.41.

64 Bk.: Kat. No. 1.3-1.43-1.55.

“Mâşâallâh” ibaresi müsenna istifli kitabelerde de yer almaktadır. Nazif Sütçü Evi’nde “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri ile vazo form oluşturulmuş, Fikri Evin Evi’nde ise aynı düzenleme armudi form içerisine istiflenmiştir. Muhsin Efe Evinde aynı düzenleme bu kez lale formuna uygulanmıştır. Seyfullah Ağa ve Halis Baransel evlerinde benzer şekilde “Mâşâallâh” ibaresinde “mîm” ve “şîn” harflerinin keşideleri ile üst kısımda dilimli bir çerçeve oluşturulmuştur.

Erzurum evlerinde Mâşâallâh” ibareli kitabelerin dışında Seyfullah Ağa Evi’nde “Yâ Mâlikül-Mülk” yazısında “ya” “mîm” ve “kâf” harflerinin keşideleri içiçe geçirilerek armudi form oluşturulduğu görülmektedir. Yüzbaşı A. Fahri Evinde ise “yâ Hâfız” ibaresinde “yâ” harfinin keşidesi ile oluşturulan bir armudi form farklı örneklerden bir diğerini yansıtmaktadır.

Form açısından; Erzurum evleri ön cephe ve iç mekânda bulunan kitabe örneklerinde en fazla dikdörtgen (kare) çerçeveli ya da kartuş şeklinde düz bir hat üzerine istiflenen formlar uygulanmıştır. 12 örnekten 8’i dikdörtgen, 4’ü kartuş şeklinde olup “Mâşâallâh” ibaresi bu formlarda kendi içerisinde yukarıda belirlenen farklı istif çeşitliliği içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Damla formlular 7 örnekte belirlenmiştir. Kendi içerisinde “Mâşâallâh” ibaresinin istiflenmesine göre 5 örnek tek damla, 2 örnek iç içe geçirilerek oluşturulan iki damla motifi şeklinde düzenlenmiştir. Nar formlular⁶⁵ 3 örnek ile temsil edilmiş olup, bu örnekler “Mâşâallâh” ibaresinin istiflenmesine göre iç içe geçirilerek oluşturulan iki nar motifinden meydana getirilmiştir. Armudi formlular 2 örnekte görülmektedir. Damla ve nar formlularında olduğu gibi “Mâşâallâh” ibaresinin istiflenmesinde iki armudi form oluşturulmuştur. İbrik formulu⁶⁶ 3 örnekte “Mâşâallâh” ibaresi ile oluşturulan form etkili bir görünüme sahiptir (Tablo 6).

Metin içeriği açısından; İncelenen 65 kitabeden 37 örnekte “Mâşâallâh”⁶⁷ ibaresine yer verilmiştir. “Mâşâallâh” “Allah’ın istediği şey, Allah ne isterse” demektir. Bunlardan Albay İhsan Yavuzer Evinde “Mâşâallâh Kâne” (Allah ne dilerse o olur) yazılıdır. Anadolu evlerinde farklı malzeme, form ve istif özellikleri ile yaygın bir kullanım gösteren “Mâşâallâh” ibaresi burada da Allah nazardan saklasın, Allah korusun anlamında nazardan korunmak gayesiyle kullanılmıştır⁶⁸. Benzer kitabe örneklerinin bulunduğu yerler arasında İstanbul⁶⁹, İzmir⁷⁰, Isparta,⁷¹ Kütahya, Kayseri, Gaziantep⁷²,

65 Çağlıtütüncüoğlu, 2013, 61-92.

66 Soysaldı, 2022, 446-454.

67 Yaşaroğlu, 2003, 28/104-105; Ulus, 2020, 113-127; Budak, 2020, 179-205.

68 Acıpayamlı, 1962, 1-40; Gürkan, 2006, 444-446; Çıblak, 2004, 103-125.

69 Ünal, 2017, 955-959.

70 Uçar, 2017, 223-238; Erbaş, 2018, 76-89.

71 Demirci, 2011, 27-276.

72 Osmanlıoğlu, 2018, 44-46.

Safranbolu⁷³, Ağın⁷⁴, Bayburt⁷⁵, Kemah⁷⁶ evleri sayılabilir. Allah'ın isimlerinden olan "Yâ Hafîz"⁷⁷ (Koruyan, muhafaza eden) anlamındaki ibare Erzurum evleri kitabelerinde Yüzbaşı A. Fahri Evinde karşımıza çıkmaktadır. Yâ müfettihi'e'l-ebvâb İftah lenâ hayra'l-bâb (Ey hayır kapılarını açan "Allah" Bize de hayır kapılarını aç) anlamındaki dua metni İbrahim Yerdelen Evi ve Kemal Algur Evi kitabelerinde görülmektedir. "Yâ Mâlikül-Mülk"⁷⁸ (Mülkün sahibi Allah'tır) anlamındaki ifade ise Seyfullah Ağa Evinde istiflenmiştir. Düz yazı şeklindeki metine Bahaddin Ceylan Evi kitabesinde yer verilmiştir. Erzurum evleri kitabelerinde sık görülen "Mâşâallâh" ibaresi ile birlikte tarihi veren rakamlarda yazılmıştır. Sadece 3 ev⁷⁹ kitabesinde tarih yoktur. Bununla birlikte Erzurum evleri kitabelerinde sadece tarih yazılı 20 örnek mevcuttur⁸⁰. Tarih kitabelerinde Latin harfleri ile yazılı 4 örnek bulunmaktadır⁸¹ (Tablo 6).

Hat açısından; Erzurum evleri kitabeleri celi sülüs hatla yazılmıştır⁸². Çok kaliteli olmamakla birlikte yerel ustaların elinden çıkan bölgeye özgü bir yazı karakterinin olduğu kitabelerden anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Malzeme- teknik açısından; Erzurum evleri kitabelerinde ana malzeme taştır, yanı sıra ahşap ta kullanılmıştır. Kitabeler genellikle kamber taşından yapılmıştır. Kamber (Kırmızıtaş) Köyünde bulunan taş ocaklarından çıkarılan kamber taşı sağlam, kolay işlenebilir ve kırmızımsı renk tonu ile tercih edilen, estetiği ile cephelerin önemli bir ayrıntısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Taş kitabelerin tamamı kabartma tekniğinde işlenmiş, sadece Nizamettin Çoşkun Evinde oyma tekniği uygulanmıştır. İncelenen kitabelerde ahşap evin iç donatıları üzerinde yer almaktadır. Bunlar ahşap üzerine kabartma ve oyma tekniğiyle işlenmiştir. Komesliler, Habib Baba, Nazif Sütçü, Somunoğlu, Fikri Evin, Terzi Yusuf Efendi Evlerinde kabartma; Muhsin Efe, Ahıskalılar, Hanağası ve Ahmet Kayacan Evlerinde oyma tekniği uygulanmıştır (Tablo 6).

Süsleme açısından; Erzurum evleri kitabeleri sade tasarımlardır. Kitabeler üzerinde istifli yazılarla birlikte palmet, çiçek, dal ve yaprak motifleri, ay-yıldız, hilal motifleri ile S kıvrımları ve yelpazelerle oluşturulan süslemeler görülmektedir. İbrahim Yerdelen Evi ve Narmanlıoğlu Evi kitabelerinde iki uçta stilize palmet motifleriyle sınırlandırılan

73 Gür ve Soykan, 2013, 115-158.

74 Aydın, 2019, 833-853.

75 Taşkesenlioğlu, 2019, 7-17

76 Kındığılı, 2015, 214.

77 Topaloğlu, 1997, 116-117.

78 Topaloğlu, 2004, 50-51.

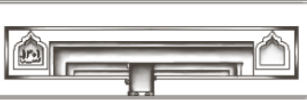

79 Bk.: Kat. No. 1.23-1.58-1.63.

80 Bk.: Kat. No. 1.2-1. 4-1.7-1.9-1.12-1.14-1.17-1.21-1.25-1.28-1.37-1.38-1.47-1.44-1.49-1.59-1.60-1.63-1.64-1.65.

81 Bk.: Kat. No. 1.46-1.57-1.51-1.52.

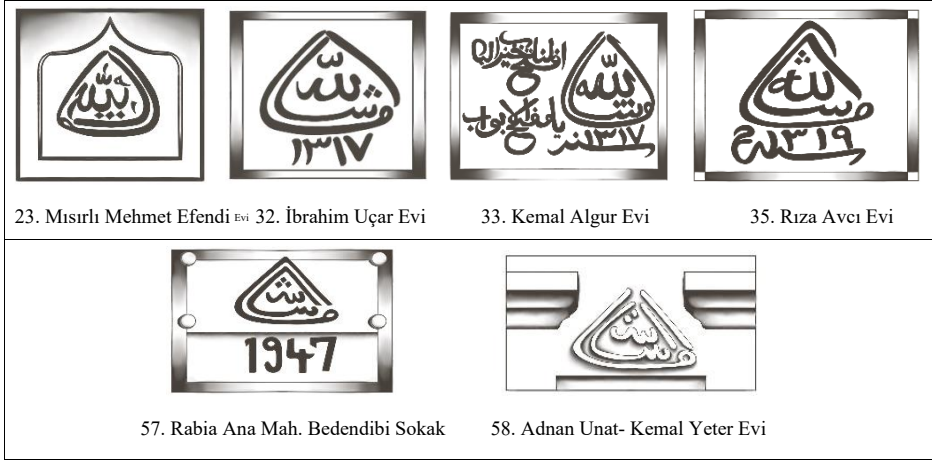
82 Bk.: Kat. No. 1.1-1. 3-1.5-1.6-1.10-1.11-1.13-1.15-1.16-1.23-1.24-1.30-1.32-1.33-1.35-1.36-1.39-1.41-1.4-1.45-1.48-1.50-1.52-1.53-1.54-1.56-1.57-1.58-1.61.

Tablo 1: Mâşâallâh İbaresinin Düz Bir Hat Üzerinde İstiflenen Formları

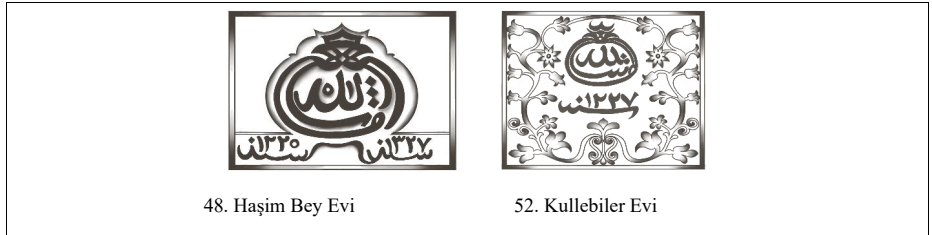
			
1. Dursun Akal Evi	13. Namnanhoğlu Evi	19. Şeyhler Mah. No 3	45. Necati Karşloğlu Evi
			
18. Somunoğlu Evi	30. Alpagutların Evi	50. Nusret Gedik Evi	54. Aşaoğı Mumcu Mah.1. Korukđu Sok. No 10
			
	56. Hacı Rifat Merdal Evi	61. Kazım Karabekir Mah. Köse Ömer ıkmağı Sokak	
			
6. Korukđu Evi	15. Albay İhsan Yavuzer Evi		

bir sũsleme uygulanmıştır. Nazif Sũtu Evi kitabesinde vazunun ũst kısmı ortada iek, yanlarda yaprak motifleri ile işlenmiştir. Korukđu Evi, Nusret Gedik Evi ve Kullebiler Evi kitabelerinde iek, dal ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel bezeme kompoze edilmiştir. Habib Baba Evi kitabesinde dilimli kartuşun ũst kısmında palmet motifine yer verilmiştir. Mũceldili Konağı kitabelerinden sağ taraftakinde palmeti andıran ũ bũlũmlũ bir iek motifi, soldakinde yıldız çiçeği motifine yer verilmiştir. Yũzbařı A. Fahri Evi kitabesinde ise yaprak motifleri uygulanmıştır. Hacı Osman Bayhan Evi kitabesinde volũtlũ S kıvrımlar işlenmiş, Terzi Yusuf Efendi Evi kitabesinde volũtlũ S kıvrımlarla belirlenen bir çerçevenin ortasında kaş kemer, iki kŕşede yelpazelerle vurgulanmış, bu çerçevenin iki yanında ise palmet ve lale motifleri kompoze edilmiştir. Seyfullah Ağa Evi, Halis Baransel Evi ve Kazım Karabekir Paşa Mahallesi Köse Ömer ıkmağı Sokakta Bulunan Ev kitabelerinde yelpaze motifleri bezemesel bir ayrıntı olarak işlenmiştir. Hamza Polat Evi kitabesinde ay ve yıldız motiflerine, Komesliler Evi kitabesinde ise hilal motifine yer verilmiştir.

Tablo 2: Damla Formlu Kitabeler

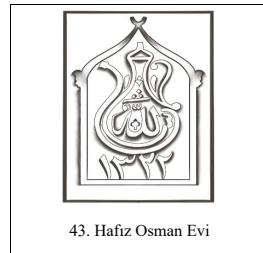
Tablo 3: Nar Formlu Kitabeler

Tablo 4: Armudi Formlu Kitabeler

Tablo 5: İbrik Formlu Kitabeler

Tablo 6: Geleneksel Erzurum Evlerinde Kitabe Özellikleri

Kat. No	Kitabe		Yeri		Form							İçerik					Hat		Teknik		Malzeme	
	Mevcut	Yok	Dış Cephe	İç Mekân	Dikdörtgen-Kare-Kartuş	Damla	Nar	Armudi	İbrik	Vazo	Lale	Müşâallâh	Müşâallâh Kâne	Yâ Hafız	Dua	Diğer	Tarih	Celî Sütlüs	Oyma	Kabartma	Taş	Absap
1.1.	X		X		X							X						X		X	X	
1.2.	X				X												X			X	X	
1.3.	X			X		X			X			X						X		X	X	
1.4.	X			X												X				X		X
1.5.		X	X					X				X						X	X		X	
1.6.		X			X							X						X		X	X	
1.7.		X		X	X							X								X		X
1.8.		X	X		X										X						X	
1.9.	X			X	X											X				X	X	X
1.10.	X			X	X									X				X		X	X	
1.11.		X		X							X	X						X		X	X	X
1.12.		X		X													X			X	X	
1.13.		X	X		X							X						X		X	X	
1.14.	X			X	X												X		X			X
1.15.		X	X		X							X	X					X		X	X	
1.16.	X			X						X		X						X		X		X
1.17.		X		X												X			X			X
1.18.		X		X								X								X		X
1.19.	X		X		X							X								X	X	
1.20.		X		X																	X	
1.21.	X		X		X											X				X	X	
1.22.		X	X																		X	
1.23.	X			X		X						X						X		X	X	
1.24.	X			X								X				X		X		X		X
1.25.		X		X												X					X	
1.26.	X		X		X										X					X	X	
1.27.		X		X								X										
1.28.	X			X												X				X	X	
1.29.		X	X									X									X	
1.30.		X	X		X							X						X	X	X	X	

Zerrin KÖŞKLÜ - Muhammet Lütü KİNDİĞİLİ

Kat. No	Kitabe		Yeri		Form						İçerik					Hat	Teknik		Malzeme			
	Mevcut	Yok	Dış Cephe	İç Mekân	Dikdörtgen-Kare-Kartuş	Damlâ	Nar	Armudi	İbrik	Vazo	Lale	Mâşâillâh	Mâşâillâh Kâine	Yâ Hafız	Dua	Diğer	Tarih	Celt Stîlus	Oyma	Kabarına	Taş	Abyap
1.31.		X		X																		X
1.32.		X	X			X						X						X		X	X	
1.33.		X	X			X						X		X				X		X	X	
1.34.		X	X																		X	
1.35.	X		X			X						X						X		X	X	
1.36.		X	X	X	X							X			X			X		X	X	
1.37.	X			X	X											X			X	X	X	X
1.38.		X	X		X											X				X	X	
1.39.	X		X									X						X		X	X	
1.40.	X		X				X					X								X	X	
1.41.	X		X					X				X						X		X	X	
1.42.		X	X		X							X								X	X	
1.43.	X		X						X			X						X		X	X	
1.44.	X		X		X											X				X	X	
1.45.	X		X		X							X						X		X	X	
1.46.		X	X		X															X	X	
1.47.	X			X	X											X				X	X	X
1.48.		X	X				X					X						X		X	X	
1.49.		X	X		X															X	X	
1.50.		X	X		X							X						X		X	X	
1.51.		X	X	X												X						
1.52.	X		X				X					X						X		X	X	
1.53.		X	X										X					X		X	X	
1.54.		X			X							X						X		X	X	
1.55.		X		X					X			X								X	X	
1.56.		X	X		X							X						X		X	X	
1.57.		X	X			X						X						X		X	X	
1.58.	X		X			X						X						X		X	X	
1.59.	X															X						
1.60.		X	X		X											X				X	X	
1.61.		X	X		X							X						X		X	X	
1.62.	X		X									X								X	X	
1.63.	X			X	X											X				X	X	
1.64.		X		X												X				X	X	
1.65.	X			X	X							X							X		X	

Sonuç

Geleneksel Erzurum evlerinde tespit edilen kitabeler XVIII – XX. yüzyıllara aittir. İncelenen 65 ev kitabesinden ancak 29 günümüze ulaşmıştır⁸³. Diğerleri günümüze ulaşmayan kitabelerdir⁸⁴. Erzurum evlerinde kitabeler ön cephede ve iç mekânda olmak üzere farklı yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Kitabelerin inşa kitabesi işlevi ile birlikte nazara karşı koruyucu⁸⁵ bir güç olarak kullanılması dış cephede ve iç mekânda ilk bakışta rahatlıkla görülebilir yerlerin seçiminde etkili olmuştur. Erzurum evleri kitabelerinde daha çok celi sülüs hatla “Mâşâallâh” ibaresinin dikdörtgen (kare) çerçeveli ya da kartuş şeklinde, damla, nar, armudi ve ibrik formlu örnekleri tespit edilmiştir. Yanı sıra aynı formlarda tekil uygulamalarla diğer metin içeriklerine de rastlanmaktadır. Bu çeşitlilik bölgeye özgü tandrevi geleneğine bağlı unsurlarda kitabelere yer verilmesi ile de zenginleştirilmiştir.

Erzurum evleri kitabelerinde ana malzeme taştır, yanı sıra ahşap kullanılmıştır. Taş kitabeler genellikle bölgeye özgü kamber taşındandır. Taş kitabelerin biri hariç tamamında kabartma tekniği uygulanmıştır. Ahşap üzerine işlenen kitabeler evin iç donatılarında olup, bunlarda oyma ve kabartma tekniği uygulanmıştır.

Erzurum evleri kitabeleri sade tasarımlardır. Kitabeler üzerinde istifli yazılarla birlikte palmet, çiçek, dal ve yaprak motifleri, ay-yıldız, hilal motifleri ile S kıvrımları ve yelpazelerle oluşturulan bezemeler dikkat çekmektedir.

Kitabeli evler, Anadolu mimarisinde olduğu gibi Erzurum evlerinde de plan, mimari ve bezeme özelliklerinin yapıldıkları dönemlere ait özelliklerle tanımlanmasında etkili olmuştur. Kitabelerle tarihi belirlenen evlerin dönemsel değişimleri ve bu değişimlerin süreç içerisindeki görünürlüğü de dikkate değerdir. Erzurum ev kitabeleri tarih bilgisi, nazara karşı korunma inancıyla yazılmış metin içerikleri, istif çeşitliliği ve diğer bezemesel özellikleriyle korunması gereken değerlerimizdendir. Bununla birlikte geleneksel evlerin kitabeleri günümüzde çok az örnekle temsil edilmektedir. Çeşitli nedenlerle sorgulanabilecek (yıkımlar, kaybolma, çalınma, yer değiştirme) bu durum, belge niteliğini estetikle buluşturan ev kitabelerinin de özelliklerinin bilinmesi, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

83 Bk.: Kat. No. 1.1-1.3-1.4-1.5-1.9-1.10-1.16-1.21-1.23-1.24-1.26-1.28-1.33-1.35-1.37-1.39-1.47-1.40-1.41-1.43-1.44-1.45-1.52-1.57-1.58-1.59-1.62-1.63-1.64.

84 Bk.: Kat. No. 1.2-1.6-1.7-1.8-1.11-1.12-1.13-1.14-1.15-1.17-1.18-1.19-1.20-1.22-1.25-1.27-1.29-1.30-1.31-1.32-1.34-1.36-1.38-1.42-1.46-1.48-1.49-1.50-1.51-1.53-1.54-1.55-1.56-1.50-1.61-1.65.

85 Geleneksel Erzurum evlerinde çoğunlukla nazara karşı “Mâşâallâh” ibareli kitabeler yer almakla birlikte bazen evlerin giriş kapısı üzerine at, geyik veya koç boynuzları asılır, yine kapı eşliğine, üzerine at nalı çakılırdı. Evlerin içerisinde ise üzerlik olarak isimlendirilen bazı nazarlıklar çeşitli şekiller verilerek asılırdı. Sezen, 2013,154-155.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1962), Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar. *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi*, (20), 1-2, 1-40.
- Aydın, R. (2019). Ağın Evleri Üzerindeki Kitabeler. *Yaşar Erdemir'e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları*. 833-853. Konya.
- Budak, A. (2020), 41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı ve İstif Çeşitleri, *Milli Folklor*, (16), 179-205.
- Bakırcı, S. ve Çöğenli, S. (2015), *Erzurum'un Yüzleri "Ömer Fazıl Efendi Efendi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Çağlıtütüncügil, E. (2013), Türk Süsleme Sanatında Nar: Form, Köken ve İkonografik Anlamı, *TÜBAR*, (33), 61-92.
- Çıblak, N. (2004), Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (15), 103-125.
- Demirci, D. (2011). *Isparta Evleri*. Isparta: Isparta Valiliği.
- Elmalı, N. (1984), *Erzurumlu Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi*. Ankara: Elif Matbaası.
- Elmalı, N.(2015), *Erzurum'un Yüzleri "Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi"*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Gür, D ve Soykan, A. N. (2013), Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar Safranbolu Örneği, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, (2) 3, 115-158.
- Gürkan, S. L. (2006). Nazar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 32, 444-446) İstanbul: TDV Yayınları.
- Karpuz, H. (1987). Erzurum'daki Seyfullah Ağa Konağı. *Remzi Oğuz Arık Armağanı*. 215-226. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Karpuz, H. (1979), *Erzurum Evlerinin Türk-İslam Mesken Mimarisindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karpuz, H. (1993). *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kındıgılı, M. L. (2015), *Orta çağdan Günümüze Kemah ve Köylerindeki Kültür Varlıkları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Konyalı, İ H. (1960). *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*. İstanbul: Erzurum Tarihini Araştırma Derneği.
- Köşklü, Z. (2016), Geleneksel Erzurum Evlerinde Kurunlu Çeşmeler, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (36), 111-136.
- Köşklü, Z. ve Kındıgılı, M. L. (2018), Geleneksel Erzurum Evlerine Bir Örnek: Yaşar İkiizler Evi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (63), 685-704.

- Maktal E. A. (2018), İzmir'in Bazı Tarihi Yapılarındaki Nazar Kitabeleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 76-89.
- Osmanhoğlu, Z. (2018), *Gaziantep Geleneksel Evlerinde İç Mekân Bezemesi*. Lefkoşa: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yakın Doğu Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Sağlam, T. (2019), *Geleneksel Erzurum Evleri, Restorasyonları ve Ev Yaşantısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sağlam, T. (2022). *Tarihi Erzurum Evleri Restorasyonları ve Ev Yaşantısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sağlam, T. ve Yurttaş, H. (2020), Geleneksel Erzurum Evlerinin İstatistikî Veri Analizi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (67), 405-442.
- Sezen, L. (2013). Erzurum Folkloru. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Soysaldı, A. (2022), Tekstil El Sanatlarında Su ve İbrik Motifleri, *Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, 446-454.
- Taşkesenlioğlu, M. Y. (2019), Tarihi Bayburt Evlerinde Kitâbeler, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (3), 7-17.
- Topaloğlu, B. (1997). Hafız Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C.15, 116-117) İstanbul: TDV Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2004). Melik Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C.28, 50-51) Ankara: TDV Yayınları.
- Tozlu, S. ve Küçükugurlu, M. (2002), Erzurum Evleri (Tarihi Kayıt ve Şahitlere Göre), *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (20), 313-329.
- Uçar, A. (2017), İnanç ve Estetiğin Bütünleşmesi: İzmir Yapılarında “Maşallah” Yazılı Nazarlıklar, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2(17), 223-238.
- Ulus, H. F. (2020), Kehf Sûresi 39-40. Ayetleri Bağlamında Mâşâallah Kavramı ve Kültürümüzdeki Yeri, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4),113-127.
- Yapar, Ü. B. İstanbul'da Osmanlı Dönemi Mimari Eserlerinde Bulunan Mâşâallâh İbareli Kitabeler. *Sanat Etkinlikleri -Tahir Akyürek Armağanı Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi*, 955-959, Konya.
- Yaşaroğlu, K. (2003). Mâşaallah Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C.28, 104-105) İstanbul: TDV Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.
ıkar atışması: Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | ***Journal of Art History***
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 33, Sayı: 1, Nisan 2024 | *Volume: 33, Issue: 1, April 2024*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYN  Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY  Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŐLI, Doç. Dr. Lale DOğER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKIOğLU  İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ  Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR  Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretarait - Graphic Desing/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | İnternet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

